

Venäjän metsäsektorin kehitysstrategia: resurssipula vai johtamiskriisi?

A.P. Petrov, professori

Lehti Les i Biznes, Helmikuu 2008

XXI vuosisadan alkuun asti metsäsektorimme oli jäänyt rakenne- ja taloudellisten muutoksien ulkopuolelle. Kaikki metsät olivat valtion omaisuutta, jota johdettiin keskussuunnitteluvivastosta käsin. Paikallisella tasolla oli leshoz, joka käytti valtion antamaa yksinvaltaa. Siinä muodostuivat epäsuotuisat tendenssit kuten sisämarkkinoiden monopolisointi, laittoman toiminnan (laittomat hakkuut) kasvu, liikenteellisesti helppojen metsien hakkuu, pyöreän puutavaran suuri vientivolyymi.

Tulos: valtio, joka omistaa neljännen osan maailman metsärikkauksia on kahdeksannella sijalla puutuotteiden tuotannossa. Sitten valtio alkoi aktiivisesti toimia ja toiminta alkoi Venäjän Federaation (VF) hallituksen kahdella asetuksella:

- v. 2002 Metsäteollisuusalojen kehityksen pääsuunnat
- v. 2003 hyväksytty Metsätalouden kehityskonsepti ajalle 2003 - 2010, johon v.2007 tuli muutoksia (Hallituksen asetus)
- v. 2006 hyväksyttiin uusi Metsälaki, joka tarjosi markkinaluonteista näkemystä metsäteollisuuden ja metsätalouden välisestä yhteistoiminnasta

Normiasiakirjojen kiireinen aikataulu saattaa negatiivisesti vaikuttaa sekä metsämuutokseen että metsäteollisuus- ja metsätaloustoiminnan tuloksiin. V.2007 käytäntö näytti, että metsälainsäädäntö ei pysty tehokkaasti ratkaisemaan metsäsektorin kehitysongelmia ilman valtiota.

v. 2007 lopussa V:n hallitus totesi metsäkompleksin kehitysstrategian tarpeellisuuden poliittisena asiakirjana:

- ala- ja alueprioriteettien määrittäminen
- valtion osallistumisen muodot ym. prosessiin ml. liikekumppanuus yksityisen pääoman kanssa taloudellisissa ja sosiaali-tehtävissä
- metsävarojen käytössä ja päätuotteiden valmistuksessa on painopiste korkeata lisäarvoa tuottavan puunjalostusteollisuuden nopeampi kehitys

Tämä poliittinen asiakirja on tarkoitus hyväksyä v. 2008 keväällä.

Aikataulun vaarat:

- metsäteollisuuden ja metsätalouden kehityssuunnan perustelu markkinatalouden tarjoamilla tehokkuuskriteereillä
- tuotantovolyymien ja -rakenteen strateginen suunnittelu puuraaka-aineen saatavuuden pohjalta arvioimatta kotimaan - ja vientimarkkinoiden ostokykyä (tehotonta resurssilähtöistä näkemystä harrastettiin myös NL:n aikana).

Resurssilähtöisen näkemyksen käyttö johtuu:

- valtion taipumuksesta totunnaisiin menettelyihin
- tietoja metsävaroista on helpompi saada kuin seurata metsätuotteiden kysyntää kotimaassa ja ulkomailla olosuhteissa, joissa ei ole valtiollisia ja yksityisiä laitoksia, jotka kykenevät arvioimaan kysyntää talouden innovatiivisen kehityksen olosuhteissa.

Resurssilähtöinen näkemys tekee mahdolliseksi keskustelun puuraaka-aineen pulasta, joka muka saattaa jarruttaa metsäteollisuuden tuotantovolyymien mahdollista kehitystä, vaikka hakkuusuunnite päätehakuilla toteutuu 25 %:sti ja kymmeniä miljoonia kuutioita puujätettä ja vähäarvoista puuta ei käytetä teknologisessa prosessissa.

Keskustelun tavoite on selvä: yksityinen pääoma pyrkii hankkimaan valtion varoja raaka-ainevarojen suurentamisen verukkeella. Ensisijaisesti kyseessä on paperiteollisuuden raaka-aine, joka on aina pitänyt halpaa raaka-ainetta yhtenä kilpailuetuna.

Paperiteollisuus ehdottaa raaka-ainepohjan laajennusta epätavallisilla tavoilla mm. puuviljelmillä. Sen tapaiset ehdotukset eivät ole uusia. 1970 ja 1980-luvuilla NL:ssa toteutettiin kaksi vastaavanlaista kampanjaa. Ensimmäinen, johon investoitiin 2 mrd neuvostoruplaa - haketuotanto - päättyi tuotannon

konkurssiin, koska markkinoilla ei ollut kysyntää. Toinen kampanja tähtäsi Luoteis-Venäjän ja Pohjois-Venäjän paperiteollisuuden sulfiittikeitossa raaka-aineena käytettävää kuusikuitupuun kasvatusta. Sen tulokset ovat myös epäilyttäviä, koska plantaasiviljely ja perinteinen luontainen uudistus ovat kaksi eri asiaa. Em. kampanjoiden oleellinen rahallinen tappio on opetus metsäkompleksin epätavallisiin raaka-ainelähteisiin perustuvan kehitysstrategian laatijoille.

Sellaisille raaka-ainelähteille kuten plantaasien viljelypuulle on säädettävä ehdot, jotka turvaavat tuotantoresurssien - pääoman, työvoiman ja metsävarojen uusiutumisen ottaen huomioon investointiriskit ja lopullisten tulosten epävarmuuden.

Puuviljelyn osalta nämä edellytykset määrittelee kansainvälinen käytäntö:

1. Puun kasvatusaika tai metsän kiertoaika ei saa ylittää 10 - 15 vuotta.
2. Teknologisesti tuotannon on oltava valmis käyttämään erikokoista ja erilaatuista raaka-ainetta.
3. Pitää huolehtia puunkasvattajien motivaatiosta, sillä investoinnista tulokseen on pitkä aika.

Jälkimmäinen ehto toteutuu vain jos metsä tai maa on yksityisessä omistuksessa. Käytäntö ei tunne esimerkkejä, että metsää viljellään valtion metsissä tai vuokrametsäalueilla. Tästä käy selväksi, että siellä, missä sijaitsee metsäkemiallinen teollisuus (Luoteis-Venäjä, Ural, Siperia ja Kauko-Itä) ei ole taloudellisia edellytyksiä metsän viljelyyn. Lisäksi metsäviljelyn ympäristöseuraukset suurentavat riskiä.

Metsäsektorin kehitysstrategian laatijoiden on muistettava, että resurssipulasta selviytyy muullakin tavalla kuin käyttämällä valtion budjettirahaa suurimittaisiin investointiprojekteihin. Esim. markkinataloudellisten maatalousmenetelmien ja liikesuhteiden liberalisoinnin ansiosta Venäjä tuli viljan ostajasta viljan viejäksi.

Liikesuhteiden liberalisointitoimenpiteistä pitää tulla metsäsektorin kehitysstrategian pääosa. Vuoden 2006 Metsälaki on raivannut tietä tehokkaalle hallinnolle metsien hyödyntämisessä ja niiden uudistamisessa.

Valtion (mahdollisesti yksityisen pääoman kanssa) on perustettava federatiivinen tiedekeskus alueellisine osastoineen metsämarkkinoiden tutkimusta ja metsäteollisuuden tuotteiden kysynnän ennustamista varten.

Metsäteollisuuden markkinoiden seuranta pitää olla VF:n subjektin metsänkäyttösuunnitelman välttämätön osa sekä myös aluekohtainen metsäteollisuuden volyymin ja rakenteen perusargumentti.

Metsäsektorin strategiassa on esitettävä alan prioriteetit, jotka eivät riipu VF:n subjektien halusta toteuttaa omia investointiprojekteja ja metsämarkkinoilla monopoliaseman saaneiden metsäteollisuusyhtiöiden lobbauspyrkimyksiä. Alan prioriteetit on määriteltävä sen mukaan, onko ala valmis innovaatiokehitykseen ja pystyykö se valmistamaan koti- ja vientimarkkinoille kilpailukykyisiä tuotteita.

Innovatiivinen kehitys edellyttää:

- uusien teknologioiden käyttöä
- edistyksellisen työjärjestelyä
- ammattilaista johtoa
- ammattitaitoista työvoimaa

Kilpailukykyisiksi pitää katsoa ainoastaan sellaisia tuotteita, joiden kulutusominaisuudet voidaan saada vastaamaan markkinavaatimuksia suhteellisen nopeasti.

Metsäsektorin alan kilpailueduksi pitää katsoa resursseja, joita kilpailijoilla ei ole, eikä niitä voi luoda epätavallisia resurssilähteitä käyttäen.

Mielestämme VF:ssa on kehitettävä mekaanista metsäteollisuutta, jonka tuotteet (laudat, kalustevalmisteet, rakenteet) säilyttävät aidon puun (luonnon polymeerin) ominaisuudet, joita on vaikeata jos ylipäättänsä mahdollista toisintaa keinotekoisesti.

Tämän alan kilpailuetu on siinä, että keski- ja isokokoiset havupuuresurssit ovat lähellä vientimarkkinoita.

Saha- ja mekaanisen metsäteollisuuden innovaatiokehitys voi tapahtua uusien yritysten perustamisella ja toimivien yritysten modernisoinnilla suhteellisen nopeasti ja se vaatii pienempiä investointeja verrattuna sellu- ja paperiteollisuuteen.

Sellaista innovaatiokehityksen tietä näyttävät Baltian maat (Latvia ja Viro), jotka kilpailevat kovasti havupuusahatavaramarkkinoilla pohjoiseurooppalaisten maitten kanssa.

Sellu- ja paperiteollisuuden innovaatiokehityksen lopullinen taloudellinen tulos on epäilyttävä ottaen huomioon sen teknisen ja teknologisen jälkeenjääneisyyden ja sen, että lähtökohtana on halvan raaka-aineen käyttö.

Pohjoismaiden metsäsektorin innovaatiokehitys (siinä kantorahan osuus raaka-aineen hinnassa on vähintään 50 %) ei voi kannustaa resurssien paljoudella ja halpuudella, koska kilpailuetu loppuu silloin, kun valtio alentaa kantohinnan nolnaan.

Saha- ja mekaanisen metsäteollisuudessa puuta ei voi korvata muilla epätavallisilla materiaaleilla, kun taas sellu- ja paperiteollisuudessa voi käyttää epätavallisia raaka-ainelähteitä. Tässä VF:n sellu- ja paperiteollisuus ei voi saada mitään kilpailuetuja siitä syystä, että raaka-aineen hankintakustannukset epätavallisista lähteistä ovat Venäjällä aina korkeammat kuin kilpailevissa maissa. Tässä yhteydessä on todennäköistä, että kotimainen sellu- ja paperiteollisuus, sen tuotevolyyymi ja rakenne, jotka ovat kysytyjä maan sisällä, ei pärjää vientimarkkinoilla, missä laatuvaatimukset ovat korkeita. Jälkeenjääneisyys Venäjällä laadukkaiden paperituotteiden valmistuksessa on niin merkittävä, ettei sitä pystytä eliminoimaan lyhyessä ajassa ja kotimainen sellu- ja paperiteollisuus kehittyi kuten autoteollisuus ilman innovatiivisia ratkaisuja.

Metsäsektorin tehokkaan johdon on huolehdittava mekaanisen metsäteollisuuden korkealaatuisten tuotteiden tuotantovolyymistä. Sen yhteydessä syntyvät puujätteet ja vähäarvoinen lehtipuu käytetään metsäkemiallisessa ja metsäkemiallis-mekaanisessa teollisuudessa. Tämä metsäsektorin kehitysskenaario toteutuu kaikissa maissa, joissa käytetään havupuuta (Kanada, USA, Ruotsi, Suomi).

Yllämainitun tehokkaan johdon tuloksena syntyy puun käyttörakenne, joka turvaa maksimaalisen tuoton per kuutio. Tämän kriteerin pohjalta on arvioitava puuresurssien kannattava saatavuus, joka on huomioitava metsäteollisuusyritysten suunnittelussa.

Metsävarojen inventoinnin päätteeksi on arvioitava mahdollinen metsien taloudellisesti kannattava käyttö varmistamalla niiden sijainti ja hyödyntäminen GIS-teknologian avulla.

Tehokkaan metsähallinnon toteuttamiseksi pitää rakentaa taloudelliset suhteet, jotka suojelevat sekä valtion että yksityisen pääoman etuja.

Tämä tavoite saavutetaan vain valtion politiikan liberalisoinnilla, kantohinta maksujen määrittelyssä ja maksamisessa.

Vaikka vuoden 2006 Metsälaki tarjoaa markkinaluonteisen pääsyn metsävaroihin huutokaupoilla, maksukäytäntö on vielä neuvostoliittolainen. Systeemin perusteena on minimihinnasto, jonka säätää VF:n hallitus ottamatta huomioon metsätuotteiden volyyymiä ja myyntihintoja. Tämä käytäntö ei ole muuttunut, vaikka VF:n subjektit päättävät metsien vuokraamisesta. Käytännössä se tarkoittaa, että maksu metsien käytöstä minimitariffien mukaan kuuluu vuokrasopimukseen ja myynti- ja ostosopimukseen, mutta siitä päättää kolmas osapuoli eli Federaation metsävirasto. VF:n subjektit eivät

ole kiinnostuneita tehokkaasta metsätaloudesta, koska maksu metsien käytöstä menee Federaation budjettiin.

Federatiivinen metsävero kantohinnan yhtenä tekijänä suojaa Federaation etuja. Alkuun metsäveron suuruus voi olla sama kaikilla puutavaran käyttöaloilla. Korkealla metsäverolla on tarkoituksenmukaista korvata voimaan astuneet raakapuun vientitullit ja suojata sisämarkkinat taloudellisin eikä poliittisin keinoin.

Oikeuden metsäalan vuokrasopimukseen tai metsikköjen ostosopimukseen saa huutokaupassa, jossa puuresurssien alkuhinta määräytyy ko. metsävarojen ominaisuuksien, puun käytön ja metsämarkkinatilanteen mukaisesti ottaen huomioon käyttäjän valmiuden harjoittaa metsätaloutta ja investoida sosiaali- ja tuotantoinfrastruktuuriin. Näin ollen, alkukantohinta tulee sisältämään sekä federatiivisen veron että VF:n subjektin taloudellisia etuja suojaavan osatekijän. Se myös kannustaa metsänkäyttäjiä metsänhoitotoimenpiteisiin ja investointeihin.

Sitä mukaa tapahtuu tehokkaiden metsänkäyttäjien karsinta ja samalla poistuu keinotekoinen metsäresurssien pula, joka johtuu niiden hallinnollisesta ohjailusta.

Toimenpiteet tehokkaan metsäresurssien hallinnan luomiseksi pitää olla yhtenä prioriteettina metsäteollisuudessa ja metsätaloudessa, joiden ansiosta vältetään suuria rahallisia tappioita ja sosiaalisia ja ekologisia ristiriitoja.

Metsäsektorin kehitysstrategia, ei muodoltaan eikä sisällöltään, saa muodostua hallinnolliseksi tuotantotehtäväksi. Strategian pitää tulla kansalliseksi politiikaksi, joka tarjoaa ratkaisuja miten voidaan tehokkaasti ja kestävästi käyttää puuresursseja ja hoitaa metsätaloutta kansainvälisten kriteerien mukaan.

Käännös: Tatjana Hlebnikova
Alleiviivaus: Kalevi Kyyrönen